
 BUTLLETÍ DEL
CENTRE EXCURSIONISTA
DE CATALUNYA

ANY XIII

FEBRER DE 1903

N.º 97

SOTA TERRA

L'EXPLORACIÓ DE L'AVENCH DE SANT-HOU (MONTGRONY)

SENYORS:

Per fi, després de prop d'un any d'haver realisat l'exploració de l'avench de Sant-Hou, avuy me decideixo a escriure-la ab tota senzillesa y veritat, com sempre he procurat fer, per lo qual m'hi ajuda molt la costum que tinc de no escriure immediatament les impressions rebudes en exploracions com la que anem a descriure, perquè la seva mateixa intensitat podria donar a la relació un caràcter, encara que verídich, pot-ser un xich exagerat. No hi fa res que faci un any de l'exploració, ni que'n fes cent, perquè tots els seus detalls estan clars en ma imaginació, de manera que, a l'anar-los contant, me sembla que realment torno a fer la mateixa excursió, y, a pesar de tenir l'esperit serè, me poso nerviós y involuntariament estrenyo la ploma com si encara m'arrapés en els barrots de la balandrejant escala de corda; y quan acabo me sembla que respiro a pler, com si realment sortís de l'avench. Això m'ha passat sempre que he escrit alguna de mes baixades ais avenchs, y no dubto que també'm passarà aquesta vegada, a pesar del temps transcorregut y d'escriure aquestes quartilles molt lluny del Forat de Sant-Hou; però, ho repeiteixo, no tingueu por de que semblant estat nerviós me

faci dir un mot que no siga exacte o exagerar la veritat, perquè, si sé dominar-me'l en un moment de perill, molt més ho puch fer ara. Y, dit això, anem a la tasca.

L'iniciativa de l'exploració del Forat de Sant-Hou sortí del may prou plorat bisbe Morgades (q. a. C. s.), puix després d'haver llegit les meves descripcions de les baixades als avenchs de les Costes de Garraf, trobant-se a Montgrony junt ab Mossèn Eudald Jolis, rector de Campdevànol, y altres persones, volgué anar a veure'l cèlebre Forat, y diu que, al contemplar-lo, atret sèns dubte per la força misteriosa de lo desconegut, entusiasmat per les llegendes que d'aquella negra gola li contaven els camperols dels encontorns, y pot-ser també instigat pel zel de que un senzill capellanet logrés lo que no havia pogut capir tot un enginyer francès, diu que prometé fer-m'hi anar, costejant ell tots els gastos de l'expedició, y assistint-t'hi quan tingués lloch. ¡Hermosa iniciativa en un bisbe que no sols s'interessava pel bé espiritual de les seves ovelles, sinó per tot quant se referia al progrés artístich o científich! Per desgracia, no pogué realisar aquest projecte, com tants y tants altres que tenia entre mans; però no faltà qui'l recullí y determinà dur-lo a la pràctica. Mossèn Eudald Jolis, que, com he dit, havia acompanyat al Dr. Morgades al Forat de Sant-Hou, fou qui treballà pera que lo que no era més que un projecte, y per molts somni irrealisable, fos una realitat.

Després d'haver-nos escrit algunes cartes, vaig tenir ocasió de visitar les encontrades de Montgrony, Castellar de n'Huch y la Pobla de Lillet junt ab mon estimat mestre el Dr. Almera; ocasió que vaig aprofitar pera anar a la boca del Forat, sondejar-lo y estudiar la manera de realisar la baixada, aixís com disposar la vinguda del material espeleològich. Això era a darrers de Juny. Jo tenia ganes de fer l'exploració desseguida, arrastrat del meu entusiasme, y sense consultar l'opinió de ningú, perquè no creya que, pera enfonsar-me alguns metres sota terra, degués ocasionar cap pertorbació en el cel ni en la terra; però'l cas es que, d'haver fet allavors la baixada, pot-ser si que

hauria estat causa d'una pertorbació, si no en el cel, perquè no'm crech tenir poder pera tant, al menys en la terra. M'explicaré. A l'esbombar-se per les fondalades de Gombreny la nova de que hi havia intenció de baixar al Forat, resucitaren com per encant totes les tradicions, llegendes y supersticions que, com si s'averkonyissin del sol, sols eixien en les feréstegues vetllades d'hivern, y la bola de neu cresqué y s'exagerà, y se remembraren les calamitats passades, per causa del Forat, les bruixes, mals esperits y pedregades que n'havien sortit, recordant-se molt especialment lo que succeí després de l'intentona d'exploració de l'enginyer francès, que passaven unes coses tant extranyes per tota aquella fondalada, que ningú sabia explicar-s'ho, perquè fins als pastors més valents els prenien les barretines y capes que duyen, sense veure persona humana, y, lo que es més sensible, del Forat, perquè no podia ser d'enlloch més, ne sortí una pedregada tant forta que ho trinxà tot... En una paraula: que'ls habitants del misteriós Forat no estaven per bromes y que no volien que ningú'ls anés a destorbar del somni tranquil que deuen dormir ja fa segles y segles, y que, per lo tant, no era qüestió de que ningú'ls anés a destorbar, no fos cas que, enfadats, congruessin com l'altra vegada una tempesta que'ls fes perdre la cullita del blat que allavors tant bé's presentava.

Què haurieu fet, senyors, en el meu lloch? Ma primera idea fou baixar a l'avench, a pesar de tot, pera demostrar an aquella senzilla gent lo infundat de les seves supersticions; però, gracies als consells del capellà de Montgrony, Mossèn Vendrell, vaig determinar esperar una temporada més, fins que'ls blats estiguessin segats, no fos cas que, si per casualitat queya una pedregada després de ma exploració, no sols contribuís a refermar les supersticioses creencies, sinó que'l qui rebés la pedregada, si no del cel, de la terra, fos jo.

Y arribà, per fi, el mes d'Agost; els blats ja estaven segats y no haviem de témer, per lo tant, els efectes d'una pedregada. D'acord ab Mossèn Jolis, remetérem el mate-

rial espeleològich a Campdevàdol y ens dirigirem an aquest punt. El poble, l'encontrada tota, sabia ja lo que anavem a fer, comentant-t'ho, com sempre, en totes formes. Per les veus que corrien suposavem que l'anada a Sant-Hou revestiria les proporcions d'un verdader aplech, com realment succeí y com succeeix sempre en semblants casos, no sols en nostra Catalunya, sinó a França, Italia, Alemanya y en totes les nacions on se fan treballs d'aquesta mena.

Però allí l'amenaça d'una invasió de gent era més terrible, no per lo que respecta a l'exploració, sinó a l'allotjament a Montgrony; però, gracies a les acertades mides de Mossèn Jolis y de Mossèn Vendrell, y a la bona voluntat dels que allí s'aplegaren, tot anà bè. El dia 5, vigilia del destinat pera baixar a l'avench, marxàrem de Campdevàdol de bon matí ab el senyor rector, el vicari, el Dr. Clariana, ab sos fills, en Regué de Ripoll y varis altres que havien vingut pera acompanyar-nos. Pel camí sapiguerem que ja havien passat altres colles cap a Montgrony, ont anavem acostant-nos tot xano xano, al pas dels animals; admirant l'hermosura y grandiositat d'aquella vall de Gombreny, voltada de cingleres pel nord y el mig-jorn. A Gombreny la nostra arribada despertà'ls carrers del seu ensoyament, sortint per les negres portalades y finestres un sèns fi de caparrons rossos de la quitxalla y altres y altres de la gent gran, que, després d'haver vist passar els animals carregats ab les escales y cordes y veure-ns passar allavors a nosaltres, començava ja a creure que realment hi havia qui volia desafiar a tots els esperits de l'abim endinsant-se en el Forat de Sant-Hou. Al nostre davant teniem, penjat dalt de la cinglera, el santuari de la Mare de Déu de Montgrony, y envers ell nos dirigirem per aspra pujada que feya esbufegar de debò les nostres cavalcadures y els moços de peu. A mida que pujavem semblava que'l santuari s'enlairava més y més, y en cambi s'anava enfonsant el poble de Gombreny; però les linies d'aquell s'anaven acusant de mica en mica, destacant-se sobre'l fons negrench de la cinglera. Al tornar una recolzada del camí

que'ns havia acostat molt al santuari, tocàrem els pitos, y per les finestres y galeries d'aquell sortiren alguns dels qui s'havien anticipat, y ens saludaren ab crits de joia y fent voleyar els mocadors, demostracions a les que contestavem

Santuari de la Verge de Montgrony

tots nosaltres ab verdadera alegria, formant un quadro simpàtich per demés, que pujà de to al començar a repicar les campanes del santuari y retrunyir per aquelles cingle-res, com l'eréstega tronada, l'espetch dels fusells. Fou un quadro que may de la vida oblidaré. Arribàrem al pati del santuari, y les demostracions de joia d'abans se convertiren en afectuoses salutacions y fortes encaixades.

El santuari de Montgrony es encisador a tot ser-ho, per

a seva situació y rústega senzillesa. Penjat dalt del cingle que'l resguarda dels vents del nord, contempla al seu davant un panorama d'incomparable bellesa y grandiositat, format per la conca del Freser a l'est, la del Merdàs

Santuari de la Verge de Montgrony

al mig-jorn, y la del Llobregat a l'oest, ab el gegantí murallam de serres que paralelamente a les de Montgrony s'extenen desde Ripoll a la Pobla de Lillet, y que no m'entretinch en descriure perquè mellor idea us en donarà'l croquis panoràmich pres desde la mateixa entrada del santuari.

En aquest no hi trobareu aquell confort que molts desitgen y que allí fóra impropri; però, en cambi, no us falta-

ran relatives comoditats, carinyós servey y desinteressat hostatge que us ompliran de dolç benestar. Poca cosa de interès artístich ofereixen a l'excursionista la casa del santuari y la capella d'aquest: allí la Naturalesa, ab ses feréstegues formes, ho aclapara tot; la mateixa capella està quasi tota formada per la roca del cingle, que li dóna un caràcter que en va hauria buscat el més genial arquitecte. De la casa's puja a la capella per una rústega escala de

Sant Pere de Montgrony

pedra, que per un costat té'l cingle y per l'altre l'immen-sitat, y de la capella's pot pujar per una altra escala de construcció moderna al Pla de Sant Pere, verdadera isla rodejada de cingles quasi per tots costats, en la qual s'hi troba l'antiga capella de Montgrony, de senzilla y elegant construcció bisantina. Allí fou, segons la tradició, on s'aplegaren els cristians fugitius de l'invasió alarb; de manera que aquell clap de terra may deixà d'esser catalana, y allí fou on començà la reconquesta de nostra patria; de manera que si Castella y Lleó tenen sa Covadonga, nosaltres tenim Montgrony.

Aquell matí no'ns moguerem dels voltants del santuari, rebent a les colles que anaven arribant y donant les ordres

pera la tarda y l'endemà. A l'hora de dinar nos aplegàrem una munió al voltant de la taula, regnant una germanívola expansió; no semblava sinó que'ls allí reunits nos haguessim conegut sempre, sent aixís que la major part era la primera vegada que'ns vèyem. Presidí la taula'l distingit matemàtich Dr. Clariana, y hi hagué brindis y tot lo que volgueu, menys cap nota discordant. Serien les tres de la tarda quan nos dirigírem tots cap a l'avench de Sant-Hou pera fer els preparatius preliminars pera l'exploració de l'endemà, emportant-nos a l'objecte tot lo necessari.

Sense haver-hi estat no us podeu fòrmar idea del camí que va fins al Forat, y es inútil que intenti descriure'l, perquè la ploma no sabrà pintar el quadro que tant ben gravat tinch en la meva imaginació. El corriol va vorejant la cinglera del Pla de Sant Pere, retallada en capritxoses siluetes de més de 50 metres d'altura y clapejada de verdós fullatge, y pel seu dessota rondineja escumejant el Culo-bre, que surt de la vall de Sant-Hou per un ample congost que ell s'haurà obert a copia de segles y segles de gratar la roca. Atravessat aquest portell s'entra en la sobredita vall, rodejada per tots costats d'altas montanyes o cingleres y poblada d'atapais boscos pirenenchs quasi verges. Quan un hom sent contar les tradicions, llegendes y supersticions que viuen encara en un recó determinat, s'extranya de que semblants mitos siguin creguts encara per molta gent, y, si no se'n burla, els reb al menys ab un cert somris que prou clar parla; però agafeu aquest home, per despreocupat que sia, y porteu-lo an aquella vall que nosaltres anavem vorejant, però no ab l'acompanyament y brugit ab que hi anavem nosaltres, sinó poch menys que sol, y veureu com al trobar-se en mig d'aquella naturalesa selvatge, rodejat d'aquelles gegantines cingleres y atapais boscos que li donen sols una llum esmortuida, al sentir tant sols de nit y dia'l rondineig del torrent que salta impetuós, l'udol de la tramontana que passa xiulant entre'l brancatge, l'espetech d'algun arbre que s'ajeu pera sempre més, y les remors dels animals que poblen aquella

vall, veureu que aquell home, per esforços que faci, acaba per rendir-se, y no sols no's burla ja, sinó que creu en l'existencia, y ell mateix veu coses misterioses y sent les remors que fan, y els tem. ¡Tant pot l'influencia del medi on se viu!

Ab dificultat anavem atravessant l'ubaga envers l'avench per la frondosa vegetació y el gran nombre de gegantins tronchs capbuçats pel temps o les tempestes, acostant-nos de mica en mica cap al peu de la cinglera; una pitrada més y diuen que ja hi som; descavalco y em dirigeixo allà on s'obre la boca del forat, quasi del tot amagada per l'arbreda que naix en el talús que en forma de embut la rodeja per l'est, nord y oest, mentres que al nord queda una llenca de roca d'un metre escàs d'amplada, y sobre la qual pot passar-se si's té'l cap serè, perquè per un costat té la negror de l'abim y per l'altre'l cingle. La seva situació; donchs, com podeu compendre, es molt perillosa per lo amagat que està, ja que no's veu fins que's té als peus, y ay d'aquell que's comencés a escórrer per la rampant! Alguns casos ne citen la gent de la comarca que fan espaordir. Es també perillosa la seva situació pel que hi va a observar-lo, perquè, com he dit, no té altre punt que la llenca de roca penjada, per dir-ho aixís, entre dos abims, l'un negre y ple de misteris, y l'altre verdejant pel brancatge dels arbres del fons, ab l'aggravant de que dita roca no sols no ofereix cap punt d'apoy, sinó que ademés es sumament relliscosa en alguns punts; de manera que pera mirar el fons de l'avench no hi ha més remey que ajeure's a terra y treure'l cap. Quan hi anà'l bisbe Morgades hi col·locaren un gros pi pera que servís de barana; pi que després tiraren daltabaix, produint un fort terratrèmol, y després un llarch ròsolament, lo qual indicava l'importancia del cono format al fons per les pedres y roques tirades de l'exterior.

Un cop nos haguerem fet càrrech de la situació, començarem a donar les ordres pera fer els preparatius, que devien tenir per objecte no sols facilitar la baixada, sinó impedir que la multitud que a l'endemà acudiria allí s'a-

costés a la boca de l'avench. La feina fou pesada, llarga y perillosa, però tot anà bé, gracies a la bona voluntat dels allí reunits, entre'ls quals hi havia també en Coll, arquitecte del monastir de Ripoll. Començarem per desembrossar la boca per sa part sudest, únich lloch per on podia fer-se la baixada, mentres altres arrastraven llargues soques, que col·locàrem de part a part de la boca pera que les escales poguessin rossolar pel seu dessobre sense fregar en les roques; després formàrem ab cordes y branques unes baranes a cada costat de la roca o passadiç pera que els que estessin allí d'observació durant la baixada no correguessin cap perill; lo mateix férem per la part del sud de l'enfront de la boca, pera impedir que ningú s'hi acostés imprudentment y relliscant anés a parar al fons de l'avench o bé fessin rossolar algunes pedres, cosa que, a pesar de tantes precaucions, no poguerem impedir del tot, com ja veurem.

Els qui m'hagin vist fer els preparatius pera la baixada a algun avench, com en el present cas, els haurà extranyat, sèns dubte, el sèns fi de detalls ab que'm fixo y les precaucions tant minucioses que prenc, fins al punt que's poden pensar que hi baixo dominat per una por terrible, quan no es aixís, perquè l'imprudencia o l'imprevisió no es valor, y totes les precaucions són poques en aquests casos, perquè us confesso, senyors, que es molt poch agradable trobar-se al fons d'un avench, sense aixopluch moltes vegades, y sentir com baixen les pedres bronzint y algunes vegades us reboten pel capell de couro.

Les ombres del cap-vespre començaven a estiragaçar-se ja per la vall de Sant-Hou quan marxàrem del Forat pera retornar al santuari a esperar l'endemà, dia fixat pera la baixada. Els uns feren el mateix camí de l'anada, però una altra colla'ns enfilàrem cinglera amunt pera pujar al Pla de Sant Pere per aquell cantó, cosa que lograrem ab bastanta dificultat, arribant a dalt quan el sol ponent s'amagava per darrera les agulles de Pedra Forca. Es un espectacle verdaderament hermós contemplar una posta de sol desde

aquell lloch, a uns 1,700 metres, tenint al dessota les valls de l'Alt Llobregat y afluent del Fresser, envolquellades ja per la sombra, y enllà d'enllà, com onades d'una mar revolta, un sèns fi de serres y serres, matisades totes elles per graduats tons de llum esmortuida; en últim terme, com islots que suessin, s'oviraven mig confosos ab la boira, les siluetes del Montseny y el Montserrat.

Donàrem l'adéu de «Fins a demà, si a Déu plau», a la feréstega vall de Sant-Hou, y ab quatre salts arribàrem al santuari, baixant per les escales de que us he parlat abans. Allí trobàrem nous amichs y desconeguts que havien anat arribant durant la tarda, posant a prova la paciència y esperit organisador de Mossèn Jolis y Mossèn Vendrell, que's veyen negres pera donar allotjament an aquella generació, ¡y els que havien d'arribar encara, molts dels quals ja's veyen pujar pels caminals de Gombreny! Les escenes que aquella nit presenciàrem en el santuari de Montgrony no's borraràn may més de nostra imaginació. El rosari, el sopar, el concert, ¡quines notes més simpàtiques nos oferiren! Y ¡quin ordre, quina germanor, quin seny, en tota aquella multitud! L'esperit de Fe y de Patria batejava en tots aquells cors y ho omplenava tot. ¡Quina sublimitat tant gran tenien els nostres cants populars cantats allí en plena nit, davant per davant de mitja Catalunya adormida als nostres peus! ¡Com retrunyien per aquelles cingleres, y més encara en nostres cors, les majestuoses notes dels *Segadors* y del *Comte l'Arnau*! Renunció, senyors, a descriure semblants espectacles, perquè són d'aquelles notes més pera ser sentides que pera ser descrites, d'aquells sentiments que al manifestar-se s'esboiren.

Tard, molt tard ja, vaig retirar-me al quarto que m'havien senyalat; vaig provar de dormir, però no podia: les escenes d'aquell dia s'agombolaven a la meva imaginació en revolta confusió de detalls, quadros y sentiments; per dalt, al menjador, encara feyen soroll, y en la galeria resonaven melangioses les notes de nostres cants populars. Vaig obrir la finestra, y un aire fresch y perfumat acari-

cià'l meu front, fent-me estremir de satisfacció; dessorre meu tenia'ls estels, al meu dessota l'abim, y enfront les negrors de l'horitzó. Apoyat a la finestra vaig permanèixer no sé quant temps suggestionat per aquella majestuosa solitud exterior interrompuda sols pels cants dels que estaven dintre; allà d'enllà, al meu dessota, s'ovirava un llum: era del poble de Gombreny. ¡Quants pot-ser estaven en aquells moments somniant en el Forat de Sant-Hou y en el Comte l'Arnau, valga-m Déu, val! ¡Quants infants s'haurien arraulit més aquella nit al pensar que a l'endemà un home, un capellà, baixaria an aquell Forat del que tantes coses n'havien sentit contar, tantes coses que'ls feyen tremolar an ells si's despertaven y se'n recordaven!

Y jo mateix no somniava? ¿Era cert que a l'endemà devia baixar al Forat y ab estoica fredor descobrir y desfer els seus misteris, fent malver la seva poesia y desmentint les llegendes que havien escalfat l'imaginació de cent y cent generacions! Era una bona obra la que anava a realisar?

Y arribà l'endemà, dia 6 d'Agost. Desde bon matí tot era moviment en el santuari. Com si encara fossim pochs, de tot arreu anaven arribant colles y més colles que feya feredat: allò era realment un aplech. Els cochs s'esperveraven pensant com s'ho arreglarien pera donar menjar a tanta gent, y a mi'm passava lo mateix, pensant com lograria allunyar-la de la boca de l'avench, perquè, donada la seva situació, era impossible que ho poguessin veure com tots desitjaven. Cap a les vuit del matí, després d'haver dit missa y pres un lleuger esmorzar, perquè no es convenient menjar gaire abans d'entrar en un avench o còva, marxàrem cap al Forat de Sant-Hou, formant una llarga currua, y els pochs que's quedaven al santuari nos despediren ab melangiosa cara. Y cap a l'avench, seguint el mateix camí que ja tenim descrit. Un cop allí, trobàrem les escales, cordes y demés material que hi havia sigut portat abans, y preses com per assalt quasi ja totes les posicions estratègiques desde on podien veure-s els nostres

treballs. Fins n'hi havia que s'havien enfilat al roure que quasi ajeu tot son brancatge sobre la boca de l'abim, veyent-nos obligats a fer retirar a molts pera evitar el perill d'una desgracia, tant per ells com pels qui estessin a baix.

Allavors començava pera mi la verdadera feina, y encara gracies ab lo que havíem avançat la tarda abans. Bé n'hi havia prou allí de gent entesa y decidida; però, no hi puch fer més, sempre vull disposar-ho, veure-ho y fer-ho tot jo, si es possible, no perquè ho faci mellor que'ls altres, sinó perquè d'aquesta manera adquireixo una seguretat moral gran que'm dóna complerta tranquil·litat d'esperit fins en els perills. Y se començà a desenrotllar el feix d'escales de 30 metres, que, examinada d'esglao en esglao, anà rossolant per dessobre les soques ajegudes a la boca de l'avench y a endinsar-se en la foscor, que se l'anà engolint a poch a poch; a la de 30 metres n'hi afegírem una altra de 15, y cap a dintre també. Els sondatges que havia fet donaven de 41 a 42 metres; però, tirant-hi una pedra grossa, se sentia rodolar per una pendent que creya podria baixar-hi sense escala, y per lo tant no vaig volguer que'n tiessin més, lligant els 45 metres en una groixuda soca de pi que hi ha prop l'avench.

Ja estava tot a punt; la generació allí aplegada, que havia anat seguint ab gran atenció tots els preparatius, estava muda, no sé si de respecte o de terror: semblava que estiguessin a missa; jo'm trech la sotana, me poso roba de treball, me ceneixo bé'l cinturó, on hi penjo'l martell y el ganivet, bèch un trago de rom, qual botella'm penjo al coll; me poso'l capell de cuiro, me faig lligar de la manera acostumada, y, en nom del Pare, del Fill y del Sant Esperit, ja s'han acabat les bruixes del Forat de Sant-Hou!

La manera com havíem tingut de col·locar les soques d'arbre pera que les escales no freguessin ab la roca, dificultava bastant el baixar els primers graons: aixís es que vaig preferir passar per sobre una de les soques que'm feya de pont sobre l'abim, fins a trobar l'escala. Arrapat an aquesta, vaig deturar-me breus segons pera que'ls amichs

que havien vingut ab màquina fotogràfica poguessin tirar un bon clixé, y un d'ells fou el que tinch el gust de presentar-vos, del distingit industrial y no menys artista senyor Amatller. També vaig entretenir-me a recullir uns exemplars de la *Ramondia pirenaica* que naixien entre'ls esqueys de les primeres roques de l'avench, a instancies

Baixada a l'avench

de nostre consoci Sr. Degollada, y, tirades daltabaix unes quantes pedres que estaven somogudes, vaig dirigir una darrera mirada an aquella munió de caps que veyja ja al meu dessobre y que'm miraven ab uns ulls d'engunia, d'esperverament o no sé de què. Sempre més recordaré l'expressió que en aquell moment tenia la fesomia del savi matemàtich, professor de la nostra Universitat, Dr. Clariana: per ell fou mon darrer somris.

— Avall, poch a poch. — Y els que tenien la corda que'm subjectava començaren a moure'ls braços; jo vaig

fer lo mateix y comencí a endinsar-me en la foscor de l'avench, poquet a poquet, pera poguer anar observant tot lo que'm voltava. A mida que m'endinsava, la llum s'anava esmortuint, les roques tenien un to verdós de mica en mica més fosch, y al meu dessota començava a distingir-se'l fons de l'avench. Hauria baixat uns 20 metres, quan per la part esquerra desaparegué de sobte la paret de roca en una gran extensió, formant un gegantí clap negre; poch a poch la meua vista s'anà acostumant an aquella foscor, y allavors vaig poguer veure que aquell clap negre era la boca colossal d'una caverna. — Avall, més depressa, — cridí als de dalt, perquè l'escala queya aplomada séns tocar a la roca y perquè tenia ansia d'arribar a baix. Al cap de poch un «Visca Catalunya!» entusiasta y potent ressonà per aquella gran cavitat: era que havia arribat a baix. El meu visca fou contestat pels de dalt ab un crit espontani, ple de joia: semblava que'ls hagués tret un pès de sobre.

N. FONT Y SAGUÉ, PBRE.

(Acabarà.)

EL CASTELL DE SANTA COLOMA DE QUERALT

Les primeres notícies que's tenen d'aquesta construcció es que en l'any 1240 ja estava edificat, no en l'àrea actual, sinó ocupant menos espay y una altra forma.

Fonamento aquesta opinió en haver hagut en una golfa o habitació del segon pis un resto de pintura a l'artesonat que portava aquella fetxa en xifres romanes. Avuy aquest artesonat no existeix, està enrunat, y entre les runes s'hi va trobar un dels troços de fusta que'l constituïen, y allí hi havia la fetxa esmentada.

Aquest castell-palau ha tingut més sort que tots els de les poblacions veïnes, perquè's conserva sencer y's pot visitar pera fer-se càrrech de lo que havia sigut en temps dels senyors. Com es natural, ha sofert tota mena de modifica-

cions filles de les èpoques. En la part nord de la Plaça d'Armes hi ha una fàbrica de teixits; els graners y presons que eren a la banda de sol-ixent s'han convertit en cafè; la galeria de la part de mig-dia s'ha venut; ha desaparegut la font monumental del centre de la Plaça d'Armes. Aquesta plaça era quadrada; a sa entrada hi tenia un fort portal, y son conjunt tenia un aspecte majestuós.

L'entrada al castell es imponent. Encara s'hi veuen les portes que obren pas als grandiosos estables, la majestuosa escala fins al primer pis, les severes sales ab sos artesonats, les alcoves aont hi cabrien quatre llits grans, ab sos passadïços corresponents. Se'n conserva una del sigle XIV, ab l'artesonat, que es una joia de l'art decoratiu d'aquella època.

No més hi falten els mobles, perquè fins hi ha'ls llistons pera penjar-hi'ls tapiços.

Se pot veure l'esfereidora presó en la torra de l'homenatge, sense una esclatxa de llum, ab dues portes de roure tant macices y ferrades que a resistencia poden haver-se-les ab les mateixes parets de la torra, que tenen disset pams de gruix.

Fòra de la presó s'hi veuen varies habitacions que devien esser, en aquella època, lo que avuy en diem còs de guardia y, com actualment; els soldats desocupats s'entretenien embrutant les parets dibuixant-hi gent guerrera o bé escenes *tenorians*.

El Museu està instalat en la Galeria, que era una dependència que tancava la Plaça d'Armes del palau-castell.

ESTEVE PUIG, PBRE.

Santa Coloma de Queralt. Setembre de 1902.

BIBLIOGRAFIA

Colección diplomática del Condado de Besalú, por D. Francisco Monsalvatje.

L'obra que acaba de donar a l'estampa'l nostre il·lustrat delegat a Girona forma part del conjunt de monografies que en nombre de XII volums porta ja publicades. El volum que motiva aquestes senzilles notes es el II de la col·lecció diplomàtica. Consta de 626 pàgines, esmeradament impreses, y en ell hi acobla l'autor una infinitat de documents convenientment extractats y ordenats, remontant-se alguns d'ells fins al segle X. Ademés, va il·lustrat ab fotogravats que representen Santa Maria de Porqueres, campanar de Prats de Molló, castell de Sant Pau, Santa Maria de les Escalles, castell de Falgons, etc.

De tot cor felicitem al Sr. Monsalvatje per sa nova publicació, y desitjariem que tingués força imitadors en les demés encontres de Catalunya, puix d'aquesta manera podriem en poch temps refer la nostra gloriosa historia.

PUBLICACIONS REBUDES

Club Alpin Français, bulletin mensuel. Núms. 1 y 2 de Janer de 1903. París.

C. A. F. Section du Sud-Ouest-Bordeaux, bulletin núm. 52. Decembre 1902. — *Excursions à la Montagne Noire, aux bassins de Saint-Ferréol et du Lampy, à Minerve et à Carcassone*, par A. Bardié. — *Le Grand Pic de la Combe-de-l'Ours-Compte de Saint-Saud*. — *Par delà la Munia*, par Lucien Briet, etc.

Le Journal des Pyrénées-Orientales. Perpinyà. — *La Renaissance à Perpignan (XVIe et XVIIIe siècles)*, par Pierre Vidal. — *Excursions au Canigou* (il·lustrat ab fotogravats). — *Notes d'un touriste sur le Haut-Vallespir*, par J. Gibrat. — *Origines et historique des rues de Perpignan*, par Jean Guibaud.

Publica també alguns contes en Rossellonès.

Le Piolet, organe du Piolet-Club de Genève. Núm. 1 de Janer de 1903. — *Notre course du Nouvel-An*, par F. Z.

O Instituto. Coimbra. Núms. 1 y 2 de Janer de 1903. — *Historia da beneficencia publica em Portugal*, por Victor Ribeiro. — *Artes industriaes e industrias portuguezas: o vidro e o papel*, por Sousa Viterbo.

Appalachia. N.º 1. May, 1902. Boston. — *The Ottertail Group, Canadian Rockies*, by James Outram. — *Winter Climbing on Mt. Washington and the Presidential Range*, by Herschel C. Parker. — *At the Western Sources of the Athabasca River*, by Jean Habel. — *Our Dash for Mt. Assiniboine*, by James Outram. — *The Panorama from Bunker Hill Monument*, by Edward G. Chamberlain. — *The New Refuge on Mount Washington, etc.*

Aquest volum ve profusament il·lustrat.

Imer. Núm. 4. 1902. Stokholm. — Com a més interessant publica'ls següents treballs: — *Un viatge a les regions fronteres de la Bolívia y de l'Argentina*, per E. Nordenskiöld; *Treballs de l'expedició de l'Antàrtich a les isles Falkland y a la Terra del Foch en 1902*, per J. C.; *Andersson y l'Expedició polar del capità Suerdrup, 1898-1902*, per A. G. Nathorst.

Bulletin de la Société Ramond. Bagnères de Bigorre. Primer y segon trimestre de 1902. — *L'Adour et le Plateau landais*, per L. A. Fabre. — *Autour du Mont-Perdu*, par M. Lucien Briet. — *Observations météorologiques du Pic du Midi*.

Rivista Mensile del Clup Alpino Italiano. Núm. 12. Dicembre 1902. — *Nuove vie alla Bessanese*, per V. Sigismundi.

Revue des Langues Romanes. Montpellier. 1902. — *Le parler de Bagnères-de-Luchon*, par Sarrieu. — *Les cartulaires d'Albi*, par Vidal. — *Contes Lengadoucians*, par Therond.

CRÓNICA DEL CENTRE

JANER DE 1903

SESSIONS PREPARATORIES

El dijous dia 8 se celebrà la sessió preparatoria de l'excursió a Prats de Lluçanès per la Serra de Guardia, retornant per la de Pinós, excursió que tingué lloch els dies 19 y 11.

El divendres dia 30 hi hagué la preparatoria de l'excursió projectada a Sant Feliu de Torelló y Bellmunt, passant per Sant Vicens y Sant Pere, que's portà a cap els dies 1 y 2 de Febrer.

El mateix dia 30 se celebrà la preparatoria de l'excursió a Berga, Pedret, Borredà y Vall de Marlés, efectuada'ls dies 31 de l'actual y 1 y 2 de Febrer.

També s'efectuà'l mateix divendres la preparatoria pera l'excursió que devia tenir lloch els dies 1 y 2, a Perelada, Figueres y Vilabertran.

EXCURSIONS

EL CENTRE EXCURSIONISTA A VALLVIDRERA. — El dinar ab que cada any celebra'l CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA'l cambi de Junta, tingué lloch a Vallvidrera en l'hotel Sant Jordi'l dia 18. Al voltant de la taula, guarnida esplèndida y artísticament, s'hi assegureren els individus de les Juntes entrant y sortint, ab un bon aplech d'altres associats, ocupant la presidència D. Cèsar A. Torras.

No cal esmentar l'hermosa y franca expansió que regnà durant el dinar, projectant-se un sèns fi d'excursions per totes les comarques catalanes.

Als postres se llegiren per D. Angel Aguiló alguns fragments del poema *Ubriaguesa*, escrit per son pare, el patriarca de les lletres patries, mestre en Gay Saber D. Marià. Es una composició escrita ab la puresa d'estil peculiar a dit escriptor, plena d'un humorisme que encanta. Meresqué nombrosos aplaudiments per part de tots els reunits.

Després parlaren diferents senyors dels assistents, resumint el

Sr. Torras, qui va felicitar-se del germanívol y hermós espectacle que cada any dóna'l CENTRE al reunir-se tant amigablement la familia excursionista. Tots foren sumament aplaudits, especialment al manifestar el darrer l'idea de celebrar a Catalunya un Congrés Internacional d'Excursionistes.

A les quatre's despediren els uns dels altres, emplaçant-se puntualment pera reunir-se l'any que ve en lloch semblant y celebrar una vegada més l'esplendent vida del CENTRE.

EXCURSIÓ A PRATS DE LLUÇANÉS PER LA SERRA DE GUARDIA Y RETORN PER LA DE PINÓS. — Practicada en els dies 10 y 11 de Janer de 1903 pels Srs. Abella, Puntas, Torras (Cèsar August), Torras y Buxeda (C. A.) y Torras (Joseph Maria). De Barcelona a Puigreig feren el trajecte en tren. A Puigreig foren obsequiats y atesos pels Srs. D. Joseph Llaverias, D. Joseph O. Relats y D. Vicens Pagès.

Desde Puigreig escalaren la Serra de Guardia, passant pel peu de l'iglesieta de Sant Esteve de Vallariola y la gran casa Gamisans. Visitaren el santuari de La Guardia, observant alguna de ses antiguetats, notant l'antiga Verge, d'època romànica, y la nova, feta construir en el lloch aon fou trobada. Creuant hermosos alzinars, baixaren a trobar l'antiga, abandonada iglesieta de La Tor, senzilla y de pures ratlles romàniques.

Travessaren després el riu de Pinya, passaren per davant la casa Salavert y pel peu de l'iglesia de Santa Maria de Marlés. Més avall travessaren el riu de Marlés pel vell pont ogival y pujaren la vessant oposada per davant l'iglesia de Sant Martí de Marlés, y per dins d'ufanosa boga de pins y roures arribaren a Riambau y a la Creu de Teulats. D'aquest punt baixaren a les valls lluçaneses y a la vila de Prats. L'endemà tornaren a Puigreig per la Serra de Pinós, visitant l'ermita de Sant Sebastià, prop de Prats; l'interessant iglesia romànica de Sant Andreu de Llanars, les grandioses y senyoriales masies de Serra de Degollats y Costa de Cavalleria, Sant Pau de Pinós, ab son magnífich alzinar, el santuari de la Verge de Pinós, romànich també, la torra del Ginabret o dels Moros, creuant el Marlés en la pintoresca palanca de la Molina, y arribant a Marlés a hora precisa pera agafar el tren que devia tornar-los a Barcelona.

Pròximament publicarem més ampla ressenya de tant interessant excursió.

CONFERENCIES

EXCURSIÓ A RÍO DE ORO (*Sahara Espanyol*). — El divendres dia 2 tingué lloch l'anunciada conferència sobre l'excursió efectuada a la costa occidental del Sahara pel nostre il·lustrat consoci Mossèn Norbert Font y Sagué.

Començà aquesta important dissertació ab algunes consideracions sobre les illes Canaries, especialment sobre les de Tenerife, Fuerteventura y Gran Canaria, ab les observacions científiques que hi portà a cap, y les que pogué fer sobre'ls usos, costums y llenguatge d'aquells habitants. Entre altres coses, indicà que les melodies o cançons populars tenen molta semblança ab les dels aborígens catalans. El viatge d'aquestes illes al continent Africà es relativament curt.

Río de Oro forma una península en la costa del Sahara, voltada en sa major part d'acantilats ab grans falles entre la roca; aquestes falles podien indicar un esfonsament de la serra de l'Atlas en temps molt llunyans, donant lloch a la tradició de l'Atlàntida, que tant sublimes estrofes inspiraren a l'immortal Verdaguer.

El nom no li escau gaire, an aquella terra, donchs es de lo més miserable que hi puga haver: ni besties, ni herba, ni aigua potable, séns arbres, ni sisquera persones, se presenta aquella immensa plana, que may té fi, el verdader desert, cobert en alguns indrets de sorra, y en altres d'una pedra llisa característica. El personal de la factoria que hi té'l Govern reb l'aigua de Barcelona. Aquest va esser el motiu de l'excursió de Mossèn Font: estudiar la possibilitat de trobar-ne en aquells paratges. L'única industria, que ben explotada podria donar rendiments bons, es la de la pesca, donchs el bacallà, entre altres peixos, hi abunda bastant.

L'esclavitut està allà encara en son més alt grau, fins al punt de que no hi ha moro, per pobre que sigui, que no tingui un parell d'esclaus. A propòsit d'això, llegeix el conferenciant uns quadrets literaris, anomenats, *troballa d'un esclau fugitiu* y *L'esclava*, que arrenquen forts aplaudiments an el nombrós públich que omplenava nostra sala d'actes.

Els estudis científics, observacions meteorològiques, la flora, la fauna y la geologia de l'encontrada formaren part important de la dissertació, especialment al tractar de la troballa de *kioken-modíngues* o restos de cuina, entre moltes petxines dels gèneros

Pecten, *Cardium*, etc. En la fauna se detingué al parlar de les gaceles, sobre les que també llegí algun quadret literari. Per fi, l'excursió a l'interior, en companyia d'alguns soldats y els guies, baix un sol verdaderament aclaparador; aquell mar d'arena sense un arbre, sense'l més mínim bri d'herba, ni un desnivell, res que tragués la monotonia del paisatge, foren objecte, per part del nostre consoci, d'una descripció brillant, sobre tot al ressenyar el *mirallatge* (espejismo), que'ls feya aparèixer fantàsticament oasis de vegetació y jòchs d'aigua, impressionant vivament l'auditori, que se sentí transportat per breus moments an aquelles terres.

A l'acabar fou calurosament felicitat per tots els presents.

Durant la conferència estigueren exposades una bona col·lecció de fotografies, y, a més, una molt notable de sílex, procedents de Río de Oro.

A TRAVERS DEL FLAMISSELL Y SERRA DE SANT GERVÁS. EXCURSIÓ DESDE'L NOGUERA PALLARESA AL NOGUERA RIBAGORÇANA. — El divendres dia 30 el soci D. Ceferí Rocafort llegí la ressenya d'aquesta interessant excursió per una de les comarques pirenenques més poch recorregudes pels excursionistes catalans. Començà explicant la sortida de Gerri cap a Peramea, antiga residència dels comtes de Pallars.

D'aquí segueix cap a Montcortés, deturant-se especialment a parlar de l'estany, sobre'l qual l'imaginació del poble s'ha forjat mil tradicions y legendes.

De Montcortés baixa cap a La Pobleta de Bellvehí, saltant de la ribera aquesta a la de Sarroca, passant, a través de les serres, per Estivill y Erdo. Ab interessants detalls explica la tradició del Pont del Diable, citant també de pas el dolmen de Pinyana, un dels poch monuments megalitichs que's conserven en aquella encontrada.

Acabà aquesta interessant excursió ab la ressenya d'una ascensió al tossal de la Bedoga d'Adons, en la vessant del Ribagorça. Durant la conferència, que fou justament aplaudida, estigueren exposades algunes fotografies dels llochs principals a que féu referència'l Sr. Rocafort.

Nostres llegidors podran assaborir bé aquest complet treball, puix el publicarem pròximament en el BUTLLETÍ.

CURSOS DE GRAMÁTICA CATALANA. — Treta la prohibició d'ensenyar la Gramàtica Catalana, com s'havia anunciat a l'acabar-se

l'estiu, va començar el curs D. Rossendo Serra y Pagès el divendres dia 9, per haver sigut festa'l dimars.

L'ordre de les matèries tractades ha sigut el següent:

9 de Janer. — Primera lliçó:

Glòtica, Llingüística y Filologia.

Llengua. Llenguatge y Idioma.

Dialecte, *Patois y Argot*.

Divisió de les llengües.

Classificació morfològica de Schlegel:

1.ª — Llengües monossilábiques.

2.ª — Id. aglutinants.

3.ª — Id. de flexió.

A. — Id. semítiques.

B. — Id. camítiques.

C. — Id. indo-europees.

Branques india, irania, helènica, itàlica, cèltica, germànica, eslava, lètica y llengües no classificades.

Observacions sobre les llengües novo-llatines.

Caràcter de la llengua catalana.

13 de Janer. — 2.ª lliçó:

Generalitats gramaticals.

Fonètica.

Vocals.

Varietat de les mateixes en les diferents encontrades catalanes.

Sòns vocàlichs, segons la pronunciació barcelonina.

16 de Janer. — 3.ª lliçó:

Classificació.

Consonants generalment admeses.

Modificacions fonètiques.

Diferències comarcals.

20 de Janer. — 4.ª lliçó:

Orígens de l'article definit.

Formes antigues.

Id. actuals.

Declinació.

L'article es clíftich.

Articles indefinit y propri.

23 de Janer. — 5.ª lliçó:

Formació de les paraules.

Composició y derivació.

Formació del femení. — Regles.

27 de Janer. — 6.ª lliçó:

I. Femenins invariables.

II. Id. id. segons els casos.

III. Forma doble per al femení.

IV. Femenins irregulars.

Observacions sobre les paraules que no tenen terminació per al femení.

30 de Janer. — 7.ª lliçó:

Formació del plural. Regles.

Noms usats sols en plural.

Noms que prenen *s*, *os*, *ns* y que tenen dos plurals.

Plural dels noms compostos.

AVÍS

Havent-nos trobat ab algunes dificultats pera introduir en el BUTLLETÍ les reformes de que parlàrem en el número anterior, continuaran subsistents els mateixos preus de suscripció fins que puguen implantar-se les desitjades millores, que probablement coincidiran ab l'inauguració del nou local del CENTRE EXCURSIONISTA.

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA sols se declara responsable de lo contingut en la *Secció Oficial* del seu BUTLLETÍ, deixant integra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.

Barcelona.—Tip. *L'Avenç*: Ronda de l'Universitat, 20.—Telefon 115